

UNITATEA NAȚIONALĂ ROMÂNEASCĂ ÎN VIZIUNEA GENERAȚIEI PAȘOPTISTE

Dinu Balan

Delimitările cronologice sau periodizările sunt, deseori, obiect de dispută în comunitatea științifică. Și aceasta, pentru că, în istorie, nu există, totdeauna, hiatusuri care să se constituie în puncte de reper clare pentru aceia care reconstituie evenimentele, procesele și fenomenele trecutului. Iar atunci când există și o ambiguitate terminologică, discuțiile se prelungesc la nesfârșit.

Reputatul istoric al ideilor, Paul Cornea¹ identifică, în cadrul pașoptismului, două faze: “pașoptismul luminat”, care se manifestă după 1820, și pașoptismul “revoluționar”, plasat între anii 1840-1860, între cele două perioade neexistând o distincție precisă. Romantismul românesc, strâns legat de ideologia pașoptistă, se structurează, potrivit aceluiași reputat istoric al ideilor, în perioada regimului regulamentar, mai precis între anii 1830-1840, după o tranziție ce începuse la 1821². La rândul său, Dumitru Popovici, identifica perioada de tranziție de la iluminism la romantism între anii 1829-1840, în răstimpul dintre 1840-1867 producându-se “atașarea teoretică” la romantism³.

Considerăm că generația de la 1848 s-a format în epoca regulamentară când, de altfel, mulți dintre ei se manifestă în spațiul public și că aceeași generație i-a dat pe reprezentanții străluciți ai momentului realizării Unirii din 1859. De aceea, perioada istorică analizată se circumscrie ideilor și evenimentelor în direcție unionistă dintre Regulamentele Organice și dubla alegere a lui Cuza. Acest ultim reper cronologic este sugestiv prin importanța sa politică, dar și simbolică. Desigur, perioada analizată ar putea fi extinsă, întrucât revoluționarii de la 1848 au edificat România modernă. Ei s-au situat în fruntea luptei pentru unire și a curentului de opinie care va duce la declararea independenței. Pe de altă parte, ideile și mentalitățile nu sunt sincrone cu evenimentele⁴, ceea ce conduce către sublinierea “duratei lungi”. Spațiul limitat, nevoia prezentării clare și rigorile impuse de tema lucrării au contribuit la stabilirea limitelor cronologice amintite.

După aceste succinte precizări, să observăm că însuși titlul lucrării ne determină la o analiză a ideilor politice legate de unire și, tangențial, la acțiunea politică a generației pașoptiste. Deoarece, însă cele două laturi sunt strâns legate la reprezentanții mișcării de la 1848, vom căuta și noi să le surprindem în dialectica lor.

Desigur, articole, studii și cărți pe această temă s-au mai publicat. Între alții, Cornelia Bodea⁵ a scris o valoroasă lucrare asupra efortului mișcării unioniste românești, din perioada regulamentară, bazată pe o bogată documentație. Problema a fost analizată, din variate unghiuri, de Gheorghe Platon⁶, preocupat de chestiunea națională. Profesorul Dumitru Vitcu a elaborat o valoroasă monografie, din punctul de vedere al complicațiilor diplomatice ale Unirii⁷, iar dintr-o perspectivă apropiată, a condițiilor externe ale problemei românești, a scris și Leonid Boicu⁸. La rândul său, Dan Berindei, în monografia *Epoca Unirii*⁹ procedează la o analiză de ansamblu a realizării statului modern românesc național. Foarte utilă este și lucrarea comună, *Aspecte ale luptei pentru unitate națională: Iași, 1600-1859-1918*¹⁰.

Tema suscită însă, nimeni nu se îndoiește, numeroase discuții și ridică încă semne de întrebare, la care răspunsurile nu sunt nicidecum convergente. Și aceasta, întrucât diferă reperele, modalitatea de analiză, concepția și chiar înțelegerea punctuală.

Vom proceda, în limitele studiului nostru, la analiza relației dintre dezvoltarea conștiinței naționale și evoluția ideii unității politice. Avem în vedere și sugerarea relației cauzale: experiență istorică - spiritualitate - cultură - ideea unității naționale. Cantonată încă în chingile unui discurs militant și favorizând un demers istoriografic bazat pe analiza realităților social-economice și politico-militare, în știința istorică românească, analiza relației dintre factorul cultural și cel național

a fost estompată. O excepție notabilă o reprezintă monografia Mariei Platon despre fenomenul "Daciei literare"¹¹. Or, într-o societate în care, din punct de vedere socio-economic, relațiile capitaliste nu erau încă fundamentate¹², cultura a fost aceea care a avut un rol nebanuit în reducerea discrepanțelor față de vestul european și a facilitat dezvoltarea ideii naționale¹³. Este epoca în care "culturile" par "să fie depozitare firești ale legitimității politice"¹⁴. Ideea unității naționale conduce, neapărat, în concepția pașoptiștilor, către ideea unității politice¹⁵. Și în aceste condiții, care sunt căile realizării unității statale a națiunii românești, atâtea vreme cât "nici un stat nu poate pretinde că este statul ei național?" (al națiunii – n.n.- D.B.)¹⁶.

"Istoria românilor ne arată că unirea a fost *totdeauna* (subl. ns.-D.B.) țelul cel mai dorit al lor; de la descălicătoare și până astăzi ea a germinat nu numai în spiritul bărbaților acelora care au îndrăznit a cugeta glorie și mărire pentru poporul român, dar chiar în spiritele acelora care nu s-au suit cu gândul decât până la conservarea gintei. Ori de câte ori viitorul a surâs României, fiii ei nu au lipsit a aspira către unire"¹⁷. Astfel scria Ion Ghica, pentru care evocarea vechimii ideii unității era nu numai o evidență, dar și o necesitate imperioasă a conservării naționalității, o garanție împotriva tendințelor externe, un simbol al existenței de sine a românilor, care au dezvoltat "sentimentul unirii"¹⁸.

Istoriografia românească a înregistrat diverse păreri referitoare la momentul apariției ideii unității politice, în legătură cu geneza și dezvoltarea conștiinței naționale. Nicolae Iorga, de exemplu, emitea unele opinii paradoxale, vorbind despre o unitate primordială absolută a românilor, dar fără ca aceasta să fie conștientizată și fără să lase reminiscențe¹⁹. În același loc, opina asupra existenței unei vieți politice comune a românilor "fără să fi existat un stat românesc"²⁰, deși, uneori, pare greu de înțeles cum ar fi fost posibilă viața politică în afara cadrelor statale în evul mediu. Într-un alt studiu²¹, aprecia "concepția națională" din apusul Europei echivalentă cu concepția teritorială a titulaturii domnești medievale. Preocupat de principiul naționalităților, Romulus Seišanu credea, la rândul-i, că "ideea unirii provinciilor locuite de români (...) s-a născut o dată cu formațiunea primelor state românești"²².

O parte importantă a istoriografiei marxiste a concluzionat și ea asupra temeiurilor medievale ale națiunii, începând cu formarea poporului și a limbii române²³. Iar națiunea nu se putea exprima decât în cadrele statului național.

Aderăm, cu convingere, la opinia potrivit căreia ideea unirii românilor într-un singur stat se impune "abia târziu, în prima jumătate a secolului al XIX-lea"²⁴. Există, desigur, mărturii ale apariției acestei idei în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, concomitent cu afirmarea conștiinței naționale²⁵. Oricum, secolul al XIX-lea "a transformat apoi idealul [unirii] într-un element forță al conștiinței naționale"²⁶.

Fără îndoială, în evul mediu au existat o serie de manifestări ale conștiinței de sine²⁷. N. Stoicescu identifică trei forme ale conștiinței medievale românești: conștiința de neam și limbă, conștiința unității de teritoriu și conștiința originii comune²⁸. Dar odată cu pătrunderea ideilor Revoluției franceze în spațiul românesc, s-au produs o serie de transformări care au avut un rol important în determinarea solidarității naționale²⁹. Se formează conștiința națională, "nouă expresie a conștiinței sociale, încorporând întreaga moștenire anterioară"³⁰.

Impulsurile sunt însă vechi și ele au fost sesizate de pașoptiști. De aici, cultul lor pentru Mihai Viteazul, cel ce "voi a-și crea o patrie mare pe cât ține pământul românesc"³¹. Romanticii credeau că prin fapta lui Mihai, "unitatea națională era [aproape] completă. Independența absolută ar fi urmat fără îndoială. Mihai realizase acum visarea iubită a voievozilor cei mari ai românilor"³². Era aceasta, evident, o proiecție romantică a ideilor politice din epoca istoricului, unirea și independența, într-un trecut apoteotic, căci nici un voievod nu a urmărit, din considerente naționale - sau măcar etnice - realizarea unității; scopul a fost politic³³. Dar, oricare i-ar fi fost motivațiile, actul de la 1600

“a conturat cadrul politic de perspectivă istoriei noastre”³⁴. Mihai Viteazul a fost, pentru pașoptiști, “un simbol al întregirii neamului”³⁵.

În secolul al XVII-lea, cronicile, au dezvoltat, sub influența umanismului, ideile privitoare la originea latină a poporului român și a limbii române. Astfel, destinul istoric este conștientizat prin actul de cultură. Se face trecerea de la “stadiul de *fapt de conștiință colectivă la cel de problemă de cultură*”³⁶.

Partida națională începuse, încă din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, să formuleze și apoi să impună diplomației europene o “problemă românească”. Alături de recunoașterea autonomiei în baza vechilor “capitulații”, figurează, în memoriile și proiectele de reformă boierești, cereri privind unitatea politică a Moldovei și Țării Românești³⁷.

Condițiile interne au favorizat, la rândul-le, dezvoltarea ideii unității politice românești. Iar acestea au fost create, apreciază Iorga³⁸, prin schimbarea domnilor dintr-un principat în celălalt și existența aceleiași concepții politice, prin păstrarea divanurilor și plasarea lor sub o conducere unică, a unui președinte sau comandant militar rus, în timpul ocupațiilor. Gh. Brătianu credea că ocupațiile militare străine; urmate de anexiuni, au trezit și întărit sentimentul național, legându-i pe români în lupta împotriva inamicului comun³⁹. Soluțiile europene, prin “planul dacic” sau alte variante⁴⁰ se sprijineau pe realitățile românești. Este adevărat că acțiunea politică era limitată de dominația străină, dar importantă este îndrăzneala gândirii, cu finalitate românească.

Spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, conștiința unității de neam se transformă în conștiința unității național-politice. “Astfel, în judecata oamenilor de stat se statornicea ideea că țările române formează o entitate individualizată, înainte ca românii să fi alcătuit o națiune”⁴¹.

Revoluția franceză a întărit direcția deja existentă, impulsionând componenta politică a ideii unității, concepută ideologic prin raportarea la *patrie*, cum arată Ștefan Lemny⁴². Alianța celor trei împărați nu a mai putut stăvili năzuința spre împlinirea dezideratelor naționale.

În 1816, Daniel Philippide publică *Istoria României*⁴³, al cărei titlu e sugestiv pentru trecerea problemei unității din sfera culturii în sfera unității politice. Numeroasele memorii⁴⁴ anterioare anului 1830, care ridică problema unității Principatelor, reprezintă un argument concludent. Cererea de unire a celor două țări române din anul 1772, formulată de boierii munteni în timpul Congresului de la Focșani, pare să fie prima de acest gen⁴⁵. Nu mai miră, așadar, că Tudor Vladimirescu îndemna la colaborarea cu moldovenii, pentru câștigarea drepturilor ambelor principate⁴⁶, chiar dacă programul mișcării sale nu cuprindea ideea unității politice.

După 1821 este “manifestă” “vibrația națională a vieții politice și spirituale în general”⁴⁷. Folosirea cuvântului “Dacia” este foarte frecventă⁴⁸. Un memoriu anonim cerea “înfrățita unire”, deoarece “corabia (...) neamului românesc are trebuință de (...) unirea românilor”⁴⁹. În 1829, un alt memoriu al boierilor munteni cerea unirea Moldovei și Valahiei într-un “prințipat” independent condus de un prinț dintr-o familie domnitoare germană⁵⁰.

V. Georgescu apreciază – și subscriem total acestei opinii – că, “deși constituită, conștiința națională se regăsește numai la o subțire pătură de cărturari și că pătrunderea ei în masa populației este slabă; abia după 1831 componentele ei vor găsi ecou în toate straturile societății, se vor transforma în reale idei forță și vor duce la înfăptuirea practică a statului național român”⁵¹.

Tratatul de la Adrianopol (1829) deschide o nouă epocă în lupta pentru independență și unire a românilor. Ștefan Zeletin apreciază chiar impactul economic, considerând unirea ca un “rezultat al felului în care se îndeplinește procesul de circulație a mărfurilor în cuprinsul țărilor române”⁵².

Lupta românilor pentru un stat național unitar intră în “linie dreaptă”⁵³.

Petruce, chiar în cadrul comitetului însărcinat cu elaborarea Regulamentului Organic, propunerile de unire, ca cele ale lui Iordache Catargiu⁵⁴, memoriile lui Mihail Sturdza și planul unui memoriu către țar în care se cerea Unirea⁵⁵, au îngrijorat Rusia Țaristă. Dorința veche și continuă a românilor, apreciază Ion Ghica, unirea a fost susținută și cerută în 1830⁵⁶. Aceste fapte îl determină

pe Pompiliu Eliade să creadă că ideile privind independența și Unirea s-au manifestat în jurul anului 1830 cu aceeași forță și înălțime în Adunările ad-hoc⁵⁷.

Regulamentele Organice proclamă unitatea de origine, limbă, religie, viață spirituală și destin istoric a românilor din cele două principate, insistă asupra piedicilor externe în calea unității politice și exprimă ideea, potrivit căreia “începuturile, dar, s-au așezat într-acest Regulament prin cea de un fel clădire a temeiurilor administrative din amândouă țările”⁵⁸. Importanța constă, în aceea că “pregătește cadrul material, familiarizează spiritele cu ideea Unirii”⁵⁹, unire care, în strânsă legătură cu independența, ar întări forța celor două țări⁶⁰. Semnificativă a fost și venirea în Moldova și în Țara Românească a unor intelectuali români din Transilvania, precum și organizațiile secrete din Banat și Transilvania, care au propagat chiar ideea unității tuturor românilor⁶¹.

Diplomația și opinia publică internațională iau cunoștință de doleanțele naționale ale românilor. În 1834, de pildă, diplomatul francez Bois le Comte constată că, în Principate, ideea unirii este “expresia unei dorințe generale”⁶². “Anul 1838 avea să marcheze o dată memorabilă în lupta românilor pentru unitate națională”⁶³, considera L. Boicu, comentând acțiunea lui Ion Câmpineanu, de formulare clară, în acte cu caracter constituțional, a unirii și a independenței⁶⁴. Deși îi impută unionistului român modalitatea de acțiune, exclusiv parlamentară și diplomatică, D. Berindei apreciază, la rândul-i, programul mișcării⁶⁵.

Rolul politic al lui Câmpineanu a fost acela de a grupa în jurul său partida națională și a afirma cu putere ideea unității și a independenței: “stăruiesc încă asupra împreunării cei neapărate a populațiilor române supt un singur schiptru (...)”⁶⁶. Prin călătorii în străinătate, în scop diplomatic, prin legături cu emigranții polonezi⁶⁷, prin afirmarea ideilor naționale în Adunarea Obștească, Ioan Câmpineanu “a avut un efect practic determinant în desfășurarea unor acțiuni care au pregătit revoluția din 1848, militând deja cu un deceniu mai devreme pentru majoritatea celor mai importante idealuri ale acesteia”⁶⁸.

Dar nu numai la idealuri și la acțiuni diplomatice s-a mărginit Câmpineanu. Stăruința sa a fost marcată de încercarea de a-și transpune în practică ideile. În acest sens, Felix Colson, care considera cauza românilor “comme la mienne propre”⁶⁹ a fost trimis la Iași pentru a-i propune domnitorului Moldovei unificarea, sub sceptrul său, a Principatelor⁷⁰. Mihail Sturdza a refuzat însă, temându-se de reacția Rusiei⁷¹, la fel cum va face mai târziu, când a primit aceeași propunere, dusă de un alt emisar, Ion Ghica⁷², cel care în 1838 milita într-o broșură, apărută la Paris, pentru constituirea unui regat independent, format din reunirea celor două principate⁷³.

Un rol important l-a avut și *Societatea pentru învățătura poporului român*, apărută în august 1839⁷⁴, într-un moment de maximă intensitate a sentimentelor patriotice⁷⁵, care “voia să cuprindă preocupările românilor de pretutindeni, în spiritul acțiunii de unire, promovată de Câmpineanu”⁷⁶. Conjurația Conferativă (1839), condusă de comisul Leonte Radu urmărea constituirea unei confederații, formată din Moldova, Țara Românească și Serbia. Mișcarea din 1840 a lui Mitică Filipescu a avut un caracter mai pronunțat revoluționar⁷⁷. Desființată, această mișcare va renaște în organizația “Frăția”, în care rolul lui Bălcescu este dominant și în “Asociația patriotică” din Moldova. Societatea studenților români de la Paris, fondată în 1845 este extrem de importantă, nu numai prin ideile vehiculate, dar și prin colaborarea strânsă, în cadrul ei, a patrioților din ambele Principate, dar și din Transilvania⁷⁸. Multe dintre aceste societăți - între care și *Fiii Coloniei lui Traian*, organizată de J. A. Vaillant, în 1841, la Iași - sunt considerate de Dan Berindei ca având o structură și legături de inspirație masonică⁷⁹.

Ideile unioniste s-au propagat și în coloanele unor periodice, dintre care se remarcă: “Curierul românesc” (1829), “Curierul de ambe sexe” (1836), “România” (1837), “Magazin istoric pentru Dacia” (1845), în Țara Românească sau “Albina românească” (1829), “Alăuta românească” (1837), “Dacia literară” (1840), “Propășirea” (1840), “Arhiva românească” (1841), în Moldova.

“Concepută ca un instrument în lupta pentru unire”, “Dacia literară” constituie “un moment semnificativ în istoria renașterii noastre morale și politice”⁸⁰. Ea conturează în peisajul cultural românesc “momentul de vârf al unei complexe acțiuni politice naționale”⁸¹, dovedind o remarcabilă capacitate de simbioză între cultură și politică pentru slujirea interesului național de convertire a aspirațiilor românilor în factor cultural și culturalizant, în același timp. “Dacia literară” a răspândit ideea de românism”⁸². N. Iorga apreciază contribuția acestei reviste în chestiunea unității: “Este imposibil să realizezi o Dacie politică până nu ai Dacia culturală”⁸³.

În preajma anului 1840, peisajul mișcării unioniste se radicalizează și devine mai complex. Își fac intrarea în scenă “tinerii” care, după 1840 intră în conflict cu “bătrânii”, deși se încălziseră la “flacăra aprinsă în 1837”⁸⁴. Este 1840 anul în care se produce o cotitură în miscarea națională românească⁸⁵.

În epocă, Bălcescu proclama măreția ideii “singură mântuitoare pentru noi (...) care singură trebuie să fie țința românilor de astăzi”⁸⁶, adică ideea unității statale. “<Moldovean> și <muntean> erau expresii care jigneau pe tinerii aceștia, niște rămășițe de-ale trecutului, pe care nu le iubeau deloc, care li se păreau o piedică pentru realizarea idealului lor. Ei nu vorbeau decât de <român> și de <România>”⁸⁷, scrie N. Iorga. Căci “(...) numai statul național face națiune. Unde nu e stat național, nu e națiune și, unde nu e guvern popular, statul e himeră națională, iar națiunea un aglomerat de indivizi cu certe particularități omogene”⁸⁸, comentează Ion Codru Drăgușanu, relevând puternicul sentiment național de dinainte de 1848, la fel ca în Europa timpului, cum remarcă tot un transilvănean, George Barițiu: “*Unirea națională* este frumoasa deviză ce răsună din toate părțile și deșteaptă durerile cu putere multă”⁸⁹.

Ideea unității a fost o idee forță a generației pașoptiste care înțelegea că România “viitoare era nu numai un centru luminos liber, dar, în același timp, și o penumbră, până la marginile cele mai îndepărtate ale pamântului românesc”⁹⁰. Aprecierea lui Iorga conduce, subtil, spre o serie de factori ai unității. Ea pornește de la unitatea de relief a pământului românesc, “una din cele mai perfecte configurații geopolitice, care se întâlnesc pe lume, impunând unitatea politică neapărată”⁹¹. O simțeau și oamenii epocii pașoptiste. Bălcescu aprecia hotarele “naturale de minune”⁹² ale statului creat de Mihai Viteazul. La rândul său, Alecu Russo cânta, într-un emoționant poem, frumusețea “României”⁹³. Unitatea și armonia pământului românesc au influențat destinul istoric al românilor: “nu există istorie și nu există popor, care să fie așa de mult expresii ale pământului lor cum este istoria românească și cum este poporul român”⁹⁴. Acest destin trebuie însă înțeles ca experiență obiectivă și nu prin prisma teoriilor organiciste.

“Imperii în miniatură”, cu “un caracter geografic definitiv”, cu hotare naturale, care sunt în același timp, printr-o fericită întâmplare, cele ale neamului însuși⁹⁵, Principatele Române au evoluat într-o strânsă legătura politică, care s-a constituit ca un factor fundamental al unității românești, desfășurările politice asigurând poporului român “o evoluție unitară și sincronă, realitate feudală ce prefigurează unitatea de esență și manifestare modernă”⁹⁶.

Nu altfel privea lucrurile M. Kogălniceanu, în cursul său introductiv la Academia Mihăileană, care, deplângând neunirea moldovenilor și muntenilor din evul mediu, numea “ca istorie națională, istoria Moldovei, ... a Valahiei și a fraților din Transilvania”⁹⁷. La rândul său, Alecu Russo considera că “ideea unității române (...), au fost în inima căpitanilor și domnilor viteji și în neobosita muncă și străduință a țaranului”⁹⁸.

Conștiința unității destinului istoric era vie la generația de la 1848 și istoria a fost chemată atunci să asigure o cunoaștere de sine capabilă să trezească energii și să le mobilizeze în direcția construcției de stat⁹⁹. “Trecutul” are valoare simbolică. “Nația română” este chemată “să ridice stindardul mărimii și vitejiei trecute a părinților, stindardul lui Mircea, Ștefan și Mihai, stindardul de viață și de mântuire”¹⁰⁰. Cele “18 veacuri de trude, suferinți și lucrare a poporului român asupra lui

însuși”¹⁰¹ reprezintă o durată istorică în care conștiința de sine a cunoscut momente de împlinire și declin.

Un factor des invocat în sprijinul ideii unității politice este “sentimentul naționalității române”¹⁰², care stimulează “direcția politică a naționalității noastre”¹⁰³, sugerând relații între conștiința națională și stat. Ideea unirii “a fost sentimentul național în toate părțile României de când istoria a început a ne spune câte ceva despre Dacia”¹⁰⁴, ce s-a moștenit de “la cei vechi locuitori ai ei”, romanii, care reprezintă “un element de legătură”, “primordial”¹⁰⁵, ca și “natura țărâmului, omogenitatea și omonimia”¹⁰⁶. În timpul domniilor fanariote, sub impactul lovirii vechilor rânduieli, sentimentul național “se deșteptă” și poporul “se scoală mare, puternic și îngrozitor și mătură țara de fanarioți”¹⁰⁷.

Mihail Kogălniceanu a însumat magistral, elementele care au stat la baza unității românești, risipite peste tot în scrierile pașoptiștilor. Unirea Principatelor “este firească, legiuită și neapărată, pentru că în Moldova și Valahia suntem același popor, omogen, identic ca nici un altul, pentru că avem același început, același nume, aceeași limbă, aceeași religie, aceeași istorie, aceeași civilizație, aceleași instituții, aceleași legi și obiceiuri, aceleași temeri și aceleași speranțe, aceleași trebuințe de îndestulat, aceleași hotare de păzit, aceleași dureri de întrecut, același viitor de asigurat și, în sfârșit, aceeași misie de îndeplinit”¹⁰⁸. Limba, tradițiile, religia conturează o “unitate morală” manifestată în decursul istoriei¹⁰⁹, prima însumând “tot trecutul unui neam”¹¹⁰, iar cea de-a doua, considerată fundamentală pentru poporul român¹¹¹, definește o notă specifică a istoriei sale.

Doi factori se mai cuvin menționați separat, pentru că au acționat, cu putere, în sensul cristalizării opțiunii politice pentru unitate. Primul este reprezentat de “unitatea bănească între Principaturile noastre”¹¹². Legăturile economice durabile și permanente, comuniunea economică au conturat o piață românească incipientă, având ca placă turnantă, încă din secolul al XVI-lea, Brașovul, care a evoluat spre piața națională în epoca modernă¹¹³. Crearea bazei economice a unirii este menționată și de P.P. Panaitescu¹¹⁴, care considera mutațiile din sfera culturii¹¹⁵ ca o a doua latură a procesului de evoluție națională ce trebuia să aibă ca finalitate statul unitar. Creația populară, izvorâtă din aceeași experiență de viață și literatura scrisă au întreținut solidaritatea etnică și au premers aceleia naționale¹¹⁶.

În concluzie există două categorii de factori care au influențat ideea unității național-politice: interni și externi. În prima categorie, ideea unității de neam și limbă este socotită “expresia cea mai clară a unității românilor...”¹¹⁷. Factorii externi au constatat, în primul rând, într-o serie de împrejurări politice care au putut cristaliza și impune o “problemă românească”, specifică și cu obiective proprii, în cuprinsul “crizei orientale”¹¹⁸. Ele veneau, desigur, pe filiera iluministă¹¹⁹, lorga acuzându-i pe pașoptiști de preluarea unor elemente ale culturii apusene și transpunerea lor în Principate¹²⁰.

Considerăm că fundamentală este dezvoltarea, concomitentă, a conștiinței naționale și a națiunii care au impus afirmarea ideii de unire, corelate cu condițiile externe favorabile. Un element specific zonei geografice este faptul că aceste idei sunt expresia luptei unei elite, a boierimii liberale, în contextul social-economic al unei burghezii încă lipsită de forță politică și a unei inexistente culturi politice a maselor, în ciuda antrenării lor în revoluția de la 1848. Unele interese și speranțe se poate să fi fost legate, difuz, de o nouă configurație politică, dar o conștiință activă și un militantism real la nivelul maselor nu credem că erau posibile în epocă și, de altfel, nici chiar mai târziu, în secolul al XIX-lea.

Așadar, frecvența afirmațiilor și acțiunilor legate de unire sunt indiscutabile în preajma anului 1848. “Chestiunea română” era recunoscută pe plan european, iar în plan intern, se produsese deja o imensă mutație în direcția opiniei că soluția eficientă și, de altfel, unică era statul național. Iată cum exprima Dan Berindei această stare de lucruri: “(...) unitatea națională a românilor, *cel*

puțin sub aspectul ei etnic, era un fapt recunoscut în Europa. De aici și până la recunoașterea necesității unui stat unitar românesc era încă o cale, dar drumul era deschis”¹²¹.

Acesta este stadiul problemei naționale când izbucnește revoluția europeană de la 1848. Apoteotică mișcare în direcție modernă, ea “fu ocazia, iar nu cauza revoluției române. Causa ei se pierde în negura veacurilor”¹²². Iar chestiunea unirii s-a impus cu claritate, dominând mințile și acțiunile “misionarilor” de la 1848, chiar dacă împrejurările politice nu iertară a pune din început în programul lor chestia unității naționale”¹²³.

Momentul 1848, “un aliaj inextricabil al utopiei cu revoluția”¹²⁴ definește poate cel mai bine amestecul de ideologie și practică revoluționară, dialectica idee - acțiune ce controlează eforturile, în direcție națională, ale pașoptiștilor. E un loc comun că împrejurările externe au împiedicat formularea explicită a unității național-politice în programul revoluției. Explicația e următoarea: “(...) ar fi fost poate primejdios pentru români a proclama principiul de unire între dânsii, la o epocă când amândouă imperiile de care atârnă cea mai mare parte a lor [otoman și austriac] erau încă puternice”¹²⁵. Dar “n-au pierdut din vedere solidaritatea ce-i leagă cu toate ramurile nației române”¹²⁶. Iar acest lucru a fost vizibil în prevederile documentelor și programelor ulterioare, în presă, în cultură, în participarea unor revoluționari la evenimentele dintr-o altă țară românească, în înscrierea, aproximativ, a acelorași obiective, prin acțiuni, în țara și în străinătate, în care sunt solidari, etc.

Programul revoluționar din Moldova, după Petiția din martie 1848, cuprinde o serie de documente de mare importanță, între care se remarcă: “Prințiipiile noastre pentru reformarea patriei” (12/24 mai 1848, Brașov)¹²⁷, “Dorințele partidei naționale în Moldova” (august 1848, Cernăuți)¹²⁸ și “Proiectul de constituție” al lui Mihail Kogălniceanu¹²⁹. Vivacitatea ideii naționale este explicită în primele două. Astfel, “Prințiipiile noastre pentru reformarea patriei” consemnează, la art. 6, dorința unirii celor două Principate “într-un singur stat neatârnat”¹³⁰. Celălalt document propune unirea “dorită de veacuri de toți românii cei mai însemnați, a amânduror Principatelor” apreciată drept “cheia boltei, fără care s-ar prăbuși întreg edificiul național”¹³¹. Unirea odată realizată, s-ar fi putut înfăptui programul de reforme cerut pentru modernizare. Încă în martie 1848, broșura lui Vasile Alecsandri, *În numele Moldovei, a omenirii și a lui Dumnezeu*¹³², preconizează reforme și unirea, la fel ca și *Proclamația Partidului Național din Moldova către români*¹³³.

Nici în Țara Românească, textul *Proclamației de la Islaz* (9/21 iunie 1848)¹³⁴ nu menționează explicit dorința de unire. O aflăm însă în alte documente ale revoluției muntenice¹³⁵ sau în articole apărute în presa timpului, ca în acest înflăcărat îndemn către moldoveni, publicat în “Pruncul român” din 12 iunie 1848: “Uniți-vă cu noi, frați de dincolo de Milcov (...). Munteanul și moldoveanul sunt toți români, sunt frați (...). Să ne dăm mâna ca niște frați (...)”¹³⁶. În viziunea autorului, unirea, bazată pe “frăție”, adică unitate etnică și lingvistică, semnifică împlinirea ca națiune, cucerirea libertății și a drepturilor, tărie și independență, rezistența împotriva dușmanului. O lună mai târziu, la 13/25 iulie 1848, în același ziar, se cerea unirea imperativă a celor două Principate, deoarece muntenii și moldovenii reprezintă “o singură nație”, “poartă același glorios nume de români”, au aceeași limbă, religie, “interesuri”, același destin istoric, formând, “cu un cuvânt, un singur corp”¹³⁷. “Poporul suveran” se întreba, în articolul intitulat *Unirea Moldovei cu Țara Românească*: “(...) când principiul unirii se pune în lucrare de toate națiile (...) vom fi noi de altă idee, noi care firește suntem frați și care am declarat frăție, dreptate?”¹³⁸.

Problema a stat în atenția celor care au întreprins acte diplomatice pentru a convinge puterile europene de justetea și folosul unirii Principatelor. Ion Ghica a găsit opinii favorabile la unii dregători otomani¹³⁹, “în vreme ce Ion Maiorescu a încercat să-i convingă, în același sens, pe membrii Parlamentului de la Frankfurt, avansând ideea unirii Moldovei și Țării Românești, într-un stat, sub un principe din casa Austriei și sub protecțiunea Germaniei”¹⁴⁰. Tot el va milita pentru un stat român “mai mare”, care să se suprapună peste întreg poporul român¹⁴¹.

Nicolae Bălcescu scria în 1850 că revoluția de la 1848 “provine mai ales din revoluția de la 1821”, care a fost “o revoluție națională și democratică”¹⁴². Revoluția de la 1848 trebuia să fie *democratică și socială*. Revoluția viitoare “va cere unitatea și libertatea națională. Deviza ei va fi *dreptate, frăție, unitate. Ea va fi o revoluție națională*”¹⁴³.

În perioada următoare revoluției de la 1848, “chestiunea unirii a făcut mari progrese și s-a simplificat mult. Unirea Țării Românești cu Moldova e un fapt câștigat în fața lumii întregi”¹⁴⁴. Lupta pentru unire, parte a “problemei românești” capătă noi semnificații și dimensiuni. Nemulțumit de lipsa unei colaborări mai strânse în timpul revoluției de la 1848¹⁴⁵, Bălcescu îndemna, în anul următor, ca toți românii să-și fixeze “ținta națională cea mai principală... unirea Principatelor deocamdată”¹⁴⁶. El nu mai apucă, însă să vadă cum problema românească devine una de interes european, românii înscriindu-se în “calendarul” lumii¹⁴⁷, aici, la Dunăre, în “centrul de gravitație al lumii”¹⁴⁸.

Să vedem, în continuare, cum au știut să acționeze oamenii epocii pașoptiste, cum au împletit ideea cu fapta pentru a împlini idealul național. Și considerăm că nu se poate sublinia mai bine acest aspect, decât lăsându-l pe Vasile Alecsandri să se destăinuie: “Pentru noi toți - spunea el - lupta era viața; a scri, a vorbi, a lucra, a alerga de la Paris la Viena și de la Viena la Constantinopol în timp ce alții făceau anticameră săptămâni întregi, cu o răbdare de fachir, la lordul Palmerston, în Londra - era viața noastră. Așa înțelegeam noi fericirea. Niciodată n-am știut ce va să zică descurajarea, nu știam ce este osteneala (...). Tineri, veseli, neobosiți cum eram, eram siguri că viitorul era al nostru. Deznădejdea nu ne-a mușcat niciodată din inimă; nepăsarea, mai groznică decât disperarea nu ne-a omorât niciodată iluziile. Și să mă credeți că nu era lesne”¹⁴⁹.

Gh. Platon recunoștea favorabilitatea condițiilor externe, deși considera limitat “efectul împrejurărilor din afară”¹⁵⁰. Dar condițiile externe, politica europeană a acelor ani, în general, au creat cadrul în care s-au putut înscrie apoi actele românilor. Este adevărat că voința lor de unire și abilitatea dovedite au fost deosebite, dar ele n-ar fi avut sorți de izbândă fără concursul hotărâtor, apreciem noi, al politicii europene. Ceea ce ni se pare, însă, interesant, este că, într-o mare măsură, acești “autentici reprezentanți ai aspirațiilor naționale”, care erau revoluționarii români în exil, au pregătit, ei înșiși, “pe plan internațional, ceea ce pe plan intern devenise un imperativ: Unirea”¹⁵¹. Este rezultatul unei imense activități diplomatice, amplificată în condițiile favorabile ale izbucnirii războiului Crimeii, fapt sesizat de unioniștii români: “Prezentul rezel s-a ivit în condiții așa de favorabile Principatelor noastre încât imi vine să cred că providența l-a provocat într-adins pentru români ca să le dea ocazia să facă cunoscut Europei ale lor suferințe, ale lor lupte, ale lor drepturi, necesitatea independenței lor și ca să-și dobândească rangul ce li se cuvine în marea familie a popului civilizației”¹⁵². S-a urmărit, acum, transferarea centrului de greutate în abordarea chestiunii Principatelor de către cabinetele politice și cercurile diplomatice europene, dinspre latura sa exterioară, spre cea interioară, urmărindu-se, deci internaționalizarea și înfăptuirea idealului românesc în totalitatea componentelor sale, iar nu trunchierea acestuia în funcție de comandamente politice externe¹⁵³. Sau cum se exprima unul dintre protagoniști: “Să ne concentrăm în noi; să imităm pe inamicii naționalităților lucrând pentru o unitate posibilă și sacră pentru noi, căci suntem unul sau zece milioane de români, a căror cugetare trebuie să fie una și aceeași, și când va suna ora independenței noastre, atunci, așa pregătiți, putem fi siguri că vom fi ascultați și respectați”¹⁵⁴. De aceea se recomandă “unirea morală”¹⁵⁵; cauza națională trebuia slujită mai bine. Clarificarea acestora a priorităților, considerarea obiectivului național ca fiind fundamental, avea să-și arate roadele mai târziu, în perioada luptelor dintre unioniști și separatiști. Nu numai preponderența numerică, convingătoare de altfel, se va dovedi atunci hotărâtoare, ci, mai ales, pilda, curajul, abnegația, dăruirea. Că, uneori, s-a ajuns la exagerări este de înțeles. Cezar Bolliac, de exemplu, afirma, în 1853, că “nimic nu lipsește României decât să dobândească unitatea politică ce a avut în multe rânduri și a cărei idee nu i-a lipsit niciodată”¹⁵⁶. Se neglija, voit, chestiunea socială, de pildă,

problemele economice și chiar culturale. Că ideea unirii era o necesitate obiectivă, este indiscutabil, dar ne îndoiim că masele au îmbrățișat această idee¹⁵⁷, cel puțin la un nivel profund, indiferent care ar fi argumentația. O clasă țărănească aproape analfabetă și cu o slabă conștiință civică nu putea absorbi ideologia unionistă, în ciuda participării lor la revoluția de la 1848 sau a ralierii țăranilor din divanurile ad-hoc la imperativul absolut al Unirii. Pe de altă parte, burghezia, câtă era, și boierimea, în marea ei majoritate, s-au pronunțat cu convingere în favoarea unirii. De aceea, ni se pare că lupta pentru unire nu trebuie privită dintr-un unghi militant, ci cu obiectivitatea caracteristică istoricului. Căci supralicitarea face de neînțeles defecțiunea separatiștilor.

Revenind, însă, să remarcăm faptul, de extremă importanță, menționat și atunci când am discutat condițiile înfăptuirii unității românești, al aderării domnitorului Moldovei, Grigore Ghica, la cauza națională și sprijinirea ei pe diverse căi: numirea unor membri ai partidei naționale - cum au fost D. Rallet și M. Kogălniceanu - în funcții de conducere, înconjurarea de personalități care luptau pentru unire, campania de reforme menită să înlesnească lupta pentru unire, încercarea de a soluționa chestiunea averilor mănăstirești închinată, desființarea robiei și legea libertății presei, pozițiile luate față de hotărâri ale cancelarilor europene sau ale forurilor de pe continent, acceptarea necesității prințului străin. Toate conturează liniile generale ale unui portret politic zugrăvit, cu mare finețe, de istoricul ieșean Leonid Boicu¹⁵⁸.

Ocupațiile succesive ale armatelor ruse, austriece și turcești nu au întrerupt lupta pentru unire. S-a încercat chiar dinamizarea acesteia, prin strângerea legăturilor între patrioți, prin consolidarea administrativă și clarificare programatică. Ghica cerea intrarea în război împotriva rușilor și într-un manifest înaintat sultanului propunea restabilirea relațiilor pe baza "vechilor tratate". Rezistența față de ocupația străină a fost energetică și a stimulat mișcarea unionistă¹⁵⁹, încât încercările Austriei de a transforma ocupația în anexare a Principatelor, dezvăluite în presa franceză și engleză¹⁶⁰, nu au avut, din fericire, un rezultat concret. Desigur, importanța deosebită acordată Principatelor române de către statele europene, conferințele desfășurate în această perioadă, la care s-a pus și problema Principatelor, au avut un rol precumpănitor în a descuraja ambițiile anexioniste habsburgice¹⁶¹.

La Conferința de pace de la Viena, reprezentantul Franței, Bourqueney, a propus unirea Moldovei cu Țara Românească, pe baza unității de limbă, obiceiuri, legi, interese și a încercat să atragă puterile europene, arătând că noul stat va fi o barieră naturală în drumul rușilor spre Constantinopol¹⁶². Era și aceasta o victorie a patrioților români, cei din exil scriind: "Le-am dovedit statelor europene că constituirea unui stat român între Marea Neagră, Nistru, Carpați și Dunăre, stat care prin valoarea locuitorilor, prin poziția topografică și prin omogenitatea populațiilor ce ne înconjură devine mai tare decât ar ierta întinderea lui, este singura întocmire a Orientului care poate deschide Occidentului Marea Neagră și-i dă o preponderență sigură pentru totdeauna"¹⁶³.

La rândul-le, cei rămași în țară au reușit să scoată diverse jurnale, dintre care, în 1855, "Patria" lui Grigore Ioranu, "România literară", condusă de V. Alecsandri și, mai cu seamă, "Steaua Dunării", al cărei program proclama "politica națională (...), politică care se rezumă în aceste cuvinte: autonomia Principatelor, unirea Principatelor"¹⁶⁴.

Congresul de la Paris a reluat discuțiile în jurul chestiunii românești, contele Walewski propunând participanților la discuții, la 8 martie 1856, Unirea Principatelor. Dar Tratatul încheiat la 30 martie n-a consemnat Unirea, înlăturând totuși protectoratul țarist și așezând Moldova și Țara Românească sub protecția colectivă a marilor puteri. Se mai prevedea de asemenea și hotărârea privitoare la consultarea dorințelor Principatelor prin intermediul unor adunări ad-hoc, precum și trimiterea, la București, a unei comisii formate din reprezentanți ai fiecăreia dintre puterile semnatare.

Forțele unioniste au înțeles că trebuie să acționeze cu hotărâre. Începe o epocă eroică a națiunii române la capătul căreia idealurile sale naționale vor deveni realitate. Nevoia irepresibilă de

Unire era conștientizată: “Numai prin Unire vom merge mai departe”¹⁶⁵. De acum, românii erau chemați “Spre-a proclama Unirea, cu toți spre a ne strânge / Sub steagul românesc”¹⁶⁶. Idealul acesta era invocat obsedant și de George Sion: “Haideți, dar la mântuire / Toți cu toții s-alergăm, / <La unire! La unire!> / O strigare toți să dăm”¹⁶⁷; “Cereți unirea, / Și înfrățirea / Țărilor voastre o proclamați”¹⁶⁸.

După Congresul de la Paris, a început, în Principate, o perioadă de intense pregătiri pentru reorganizarea mișcării unioniste. C. A. Rosetti îndemna, în primăvara anului 1856, la constituirea unor comisii de propagandă și comitete ale Unirii¹⁶⁹. Patrioții moldoveni s-au grupat la sfârșitul lunii mai în “Societatea Unirii”, al cărei comitet își propunea în actul de înființare, din 30 mai / 11 iunie 1856, la articolul 1: “Unirea Principatelor sub un prinț străin, mai ales de o rasă latină, dintre familiile domnitoare în Europa, afară de dinastiele staturilor megieșite”¹⁷⁰.

Dacă în Moldova, unioniștii beneficiau de sprijinul domnitorului, Grigore Ghica, constituindu-se într-o organizație legală, care și-a putut desfășura activitatea prin presă, broșuri, prin trimiterea de delegați în ținuturi, prin convocarea de adunări, prin exprimarea deschisă a adevărilor¹⁷¹ etc., în schimb, patrioții munteni au realizat un comitet clandestin.

O serie de împrejurări internaționale au pregătit, la începutul lui 1857, scena pentru marea desfășurare de energie și patriotism, an care s-a constituit în “unul din momentele cele mai semnificative pe curba ascendentă a seriei. Încă idealist, în sensul că se consuma la nivelul confruntării principiilor - considera Al Zub -, el conține totodată germenii unor spectaculoase evoluții pe diverse planuri și îngăduie priviri pertinente înspre trecut ca și spre viitor”¹⁷². Acordul reprezentanților marilor puteri garante de evacuare a trupelor de ocupație din Principate până la 30 martie, firmanul de convocare a divanurilor ad-hoc, deplasarea comisarilor puterilor garante la București, au creat un cadru favorabil mișcării pentru unire, unire în care “stă astăzi viitorul țărilor noastre”¹⁷³.

În acest context, se întrunește la Iași, în februarie 1857, Comitetul electoral al Unirii, care a adoptat un program, ce prevedea: unirea Moldovei și Țării Românești într-un singur stat, “cu respectarea drepturilor Porții în cuprinderea vechilor tratate”, neutralitatea, autonomia, ereditatea șefului statului, ales dintr-o dinastie din Europa, cu excepția celor din marile puteri vecine, Adunare legislativă care să reprezinte interesele întregii nații și alte patru puncte¹⁷⁴, reluate apoi în *Programul unioniștilor din Moldova*¹⁷⁵, aproape în aceeași formulă, care se va regăsi, ulterior, în rezoluțiile divanurilor ad-hoc, fapt ce denotă claritatea viziunii și coerența acțiunii reprezentanților mișcării.

La rândul său, Comitetul central al Unirii din București, constituit în martie 1857, propovăduiește “ideia care predomină într-una și care ne însuflețește pe toți, (...) aceea a Unirii cu frații noștri de peste Milcov (...)”¹⁷⁶, reluată în manifestul din 3/15 august 1857¹⁷⁷.

Opinia publică din Europa era pregătită și ea în vederea împlinirii dezideratului național românesc, marcându-se o radicalizare a tonului unioniștilor români: “De acum nici un obstacol nu ne va împiedica să reconstituim România(...)”¹⁷⁸. Hotărârea unioniștilor a biruit inerția cercurilor diplomatice europene¹⁷⁹. Acestea luând cunoștință de revendicările românilor, nu le-au putut ignora¹⁸⁰. Mașinațiunile separatiștilor din Moldova¹⁸¹ sau opoziția conservatorilor munteni, pe care Cezar Bolliac o aprecia ca fiind mai periculoasă, căci era deghizată “sub masca patriotismului”¹⁸² n-au putut stăvili entuziasmul pentru unire, ci, dimpotrivă, i-au înverșunat pe unioniști, astfel că noile alegeri pentru divanurile ad-hoc, desfășurate în Moldova cu începere de la 29 august/10 septembrie 1857, iar în Țara Românească de la 7/19 septembrie, au dat câștig de cauză ideilor legitime pentru unire și celor care le profesau, reprezentanții sau moștenitorii ideilor de la 1848.

Întrunite în toamna anului 1857, la Iași și la București, cele două adunări ad-hoc “au fost tribunele de la înălțimea cărora românii au putut exprima în fața Europei dorințele lor legitime și să ceară satisfacerea lor”¹⁸³. După constituirea și deschiderea lor, s-au ales forurile de conducere, a căror președinție era exercitată de mitropoliți. În divanul ad-hoc al Moldovei, vicepreședinte a

devenit C. Negri, iar secretari, Anastase Panu, C. Hurmuzachi, C. Rolla, D. Rallet și P. Mavrogheni¹⁸⁴. În Țara Românească, funcția de vicepreședinte al Adunării i-a revenit lui N. Golescu, iar secretari au devenit C.A. Rosetti, Șt. Golescu, D. Brătianu, C.A. Crețulescu și Scarlat Turnavitu¹⁸⁵.

Adunarea ad-hoc a Moldovei a dezbătut, la 7/19 octombrie, o moțiune prin care se aduceau mulțumiri puterilor garante¹⁸⁶. Pe de altă parte, Kogălniceanu a propus să fie discutată, spre votare, o declarație prin care se afirma că Moldova dorește autonomia, unirea Principatelor, sub un print străin, într-un stat neutru numit România și o Adunare obștească în care „să fie reprezentate toate interesele nației.”¹⁸⁷ Din cei 83 de deputați, doar doi s-au opus declarației¹⁸⁸.

Și la București, în Adunarea ad-hoc s-a propus, de la început, dezbaterile problemei Unirii. C. A. Crețulescu a citit, la 8/20 octombrie, o declarație, prin care cerea adoptarea ideilor unioniste¹⁸⁹. A fost constituită o comisie care a elaborat un raport, prezentat a doua zi. În cuvinte entuziaste, se cerea unirea: „Această dorință a unirii [...] a devenit astăzi, [...], un simțământ tare, care domnește în inimile tuturor, fără deosebire de clasă, de vârstă sau de sex”¹⁹⁰. Adunarea ad-hoc a adoptat acest raport în unanimitate și a decis ca el să fie dezvoltat și prezentat ulterior¹⁹¹. Deși la 25 octombrie/6 noiembrie, când au început dezbaterile asupra „Actului dezvoltător votului Adunării ad-hoc de la 9/21 octombrie anul 1857”, elaborat pe baza raportului menționat mai sus, nu s-a mai obținut unanimitatea voturilor, s-a reușit adoptarea sa și se proclama din nou necesitatea imperioasă a unirii, „cea mai vie dorință a națiunii”¹⁹².

Hotărârile lor, ilustrate prin proclamarea Unirii Principatelor într-un singur stat, „o unire care este firească, legiuită și neapărată”¹⁹³, au constituit „momentul cel mai semnificativ din bătaia pentru Unire”. „Țările Române continuau să existe, cuprinse de febra unionismului, pe când România se și configurase în spe prin decizia corespunzătoare a celor două Adunări. Anul 1857 are de aceea o semnificație de <cumpănă a apelor>, și analiza problematicii sale îngăduie o privire circulară, de un viu interes istoric și metodologic”¹⁹⁴.

Rezultatele discuțiilor din adunările ad-hoc, observațiile și constatările membrilor din comisia de informare a puterilor europene, au stat la baza raportului asupra dorințelor exprimate de români. Convenția de la Paris din 7/19 august 1958, „act hibrid”¹⁹⁵, nu a răspuns, în întregime, cerințelor clare ale românilor, dar a deschis perspectiva edificării statului național. Textul Convenției hotăra, în esență următoarele: Principatele, menținute sub suzeranitate otomană și protecție colectivă a puterilor garante, urmau să se numească „Principatele Unite ale Moldovei și Țării Românești”, dar fiecare avea în frunte un domn ales „pe viață” de Adunare și investit de sultan, o Adunare legislativă și un guvern. Comune erau doar Comisia Centrală legislativă și Curtea de Casație, cu sediul la Focșani. Se recomandau și unele reforme privind egalitatea cetățenilor în fața legii, abolirea privilegiilor, ameliorarea „stării sătenilor”, însă se menținea votul censitar¹⁹⁶.

Apreciind că „Rezultatul lucrării noastre va constitui viitorul”¹⁹⁷, unioniștii au perceput faptul că „O eră nouă se deschide românilor”¹⁹⁸ și au știut, cu răbdare, tenacitate, abilitate și inteligență să-și urmărească scopul și să-l pună în practică, în scurt timp. Este contribuția generației celei mai extraordinare din istoria acestui popor, atât de adesea nedreptățită și criticată, niciodată îndeajuns apreciată.

Dorința de a consolida „naționalitatea românilor”, de a lupta pentru Unire, „visul de aur” al românilor¹⁹⁹ pentru ca națiunea să-și recapete „în întregime drepturile sale naturale”²⁰⁰, tinzând spre „recuperarea demnității de odinioară a poporului român”²⁰¹, s-au conjugat cu lupta pentru realizarea acestor idealuri²⁰². Aceasta a fost generația pașoptistă, romantică, idealistă, dar hotărâtă să-și pună în practică ideile și reușind să creeze, cu abilitate și perseverență, cadrul reclamat pentru satisfacerea acestor imperative.

Nici o concluzie nu ni se pare mai nimerită pentru a fixa în câteva cuvinte rolul acestei generații, decât să reluăm ceea ce scria, nu demult, Dumitru Vitcu: „Din perspectivă continentală, rolul istoric al generației pașoptiste a constatat în filtrarea ideilor politice, sociale sau estetice ale

Europei prin sîta spiritului național, contribuind decisiv, nu doar la realizarea statului român modern, ci și la fundamentarea unei ideologii și a unei culturi moderne, compatibile și nu o dată comparabile cu valorile consacrate ale spiritualității europene. Iar din perspectivă națională, epilogul revoluției de la 1848 s-a constituit în prolog al viitoarei revoluții, organizată și condusă de aceeași generație de patrioți, care, sacrificându-și tinerețea, cariera, averea, sănătatea și chiar viața, a izbutit peste numai un deceniu să creeze o țară rîvnită, peste alte două să-i redobîndească neatîrnarea și, în tot acest răstimp, să asigure premisele necesare desăvîrșirii unității național-statale românești²⁰³.

NOTE:

1. Paul Cornea, *Studiu introductiv*, în Paul Cornea, Mihai Zamfir, *Gîndirea românească în epoca pașoptistă (1830-1860)*, vol. I, antologie, studiu și bibliografie de P. Cornea, text stabilit, note și medalioane biografice de M. Zamfir, Editura pentru Literatură și Artă, 1969.
2. Idem, *Originile romantismului românesc. Spiritul public, mișcarea ideilor și literatura între 1780-1840*, Editura Minerva, București, 1972, la care înseși titlurile capitolelor indică această periodizare (în continuare P. Cornea, *Originile romantismului românesc...*).
3. Dumitru Popovici, *Romantismul românesc*, ediție îngrijită de Ioana Petrescu, Editura Tineretului, București, 1969, pp. 513-514.
4. Eugen Cizek, *Istoria literaturii latine*, vol. I, Societatea "Adevărul" S. A., 1994, pp.26-27.
5. Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională 1834-1849*, Editura Academiei, București, 1967 (în continuare, *Lupta românilor...*); vezi însă și numeroasele studii, apropiate temei, aparținând autoarei.
6. A se vedea studiile apărute în cele trei volume publicate până în prezent, la Editura Universității din Iași, Gh. Platon, *De la constituirea națiunii la Marea Unire. Studii de istorie modernă*, vol. I, 1995, vol. II, 1998, vol. III, 2000. (în continuare, *De la constituirea națiunii...*) și monografia Geneza revoluției române de la 1848. *Introducere în istoria modernă a României*, Editura Junimea, Iași, 1980.
7. Dumitru Vitcu, *Diplomații Unirii*, Editura Academiei, București, 1979.
8. Mai ales, Leonid Boicu, *Geneza "chestiunii române" ca problemă internațională*, Editura Junimea, Iași, 1975 (în continuare, *Geneza "chestiunii..."*) și Idem, *Diplomația europeană și cauza română 1856-1859*, Editura Junimea, Iași, 1978.
9. Dan Berindei, *Epoca Unirii*, Editura Academiei, București, 1979.
10. *Aspecte ale luptei pentru unitate națională: Iași, 1600-1859-1918*, coord. Gh. Buzatu, A. Karejchi, D. Vitcu, Iași, 1989.
11. Maria Platon, *"Dacia Literară". Destinul unei reviste. Viața unei epoci literare*, Editura Junimea, Iași, 1974.
12. Gh. Platon vorbește, dimpotrivă, despre o serie de "revoluții": demografică, economică, socială, spirituală ș.a., care au afectat structura și suprastructura societății. A se vedea, în acest sens, Gh. Platon, *Geneza revoluției române de la 1848...*, dar și, de exemplu, *Unitatea - idee și acțiune în epoca modernă*, în Gh. Platon, *De la constituirea națiunii...*, vol II, pp. 92-109.
13. P. Cornea, *Studiu introductiv*, în loc.cit., pp. 12-14.
14. Ernest Gellner, *Națiuni și naționalism. Noi perspective asupra trecutului*, traducere din limba engleză de Robert Adam, Editura Antet, 1997, p. 87.
15. Mihail Kogălniceanu, *Cuvînt introductiv la cursul de istorie națională*, în vol. *Scrieri alese*, ediție îngrijită și prefată de Dan Simonescu, ediția a II-a, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1956, p. 227: "Unirea Principatelor este singurul mod în stare de a consolida naționalitatea românilor...". Vezi și I. Codru Drăgușanu: "(...) numai statul național face națiune. Unde nu e stat național, nu e națiune ...", în vol. *Gîndirea social-politică despre Unire (1859)*, ed.

- îngrijită de P. Constantinescu-Iași și D. Berindei, Editura Politică, București, 1966, p.33 (în continuare, *Gândirea social-politică...*).
16. E. Gellner, *op. cit.*, p.9.
17. Ion Ghica, [*Unirea a fost totdeauna țelul cel mai dorit al românilor*], în vol. *Unirea Principatelor Române oglindită în literatură*, studiu și antologie de dr. Virgiliu Ene, text stabilit, note și bibliografie de Ileana Teodorescu-Ene, Editura Junimea, Iași, 1979, p.62 (în continuare, *Unirea Principatelor române oglindită în literatură*).
18. *Ibidem*, p.62.
19. Nicolae Iorga, *Dezvoltarea unității politice a românilor*, în vol. *Conferințe. Ideea unității românești*, ediție îngrijită de Ștefan Lemny și Rodica Rotaru, postfață, note și bibliografie de Ștefan Lemny, Editura Minerva, București, 1987, p 48 (în continuare, *Conferințe...*).
20. *Ibidem*, p . 49.
21. Idem, *Studii asupra evului mediu românesc*, ed. Șerban Papacostea, București, 1984, p. 61
22. Romulus Seișanu, *Ideia unirei în Țările Române. Când s-a născut și cum a evoluat ideea înfipturii României Mari*, 1933, p. 2.
23. Vezi, de exemplu, Vasile Maciu, *Formarea națiunii române*, în "Studii și articole de istorie", XXII, 1973, p. 6.
24. Aurel Răduțiu, Pompiliu Teodor, *Ideea de unitate politică la români*, Editura Științifică, București, 1968, p. 52. Iorga descoperea, la rândul-i, primele idei ale unității politice românești abia în secolul al XVIII-lea. Cf. N. Iorga, *Dezvoltarea ideii unității politice a românilor*, în vol. *Conferințe...*, p. 69.
25. D. Berindei, *op. cit.*, pp. 9-10.
26. Ștefan Lemny, *Postfață. N. Iorga și ideea unității românești*, în vol. N. Iorga, *Conferințe...*, p 341.
27. Vezi, mai ales, Eugen Stănescu, *Premisele medievale ale conștiinței naționale românești. Român-românesc în textele românești din veacurile XV-XVII*, în "Studii", XVII (1964), nr. 5; Idem. *L'unité du territoire roumain à la lumière des mentions extérieures. Le nom de <Valachie> et ses sens*, în "Revue Roumaine d'Histoire", VII, (1968), nr 6; Nicolae Stoicescu, *Unitatea românilor în evul mediu*, Editura Academiei, București, 1983; Ion Toderașcu, *Unitatea românească medievală*, I, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988.
28. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 153. A se vedea și E. Stănescu, *Numele poporului român și primele tendințe umaniste interne în problema originii și continuității*, în "Studii", XXII, (1969), nr. 2; Idem, *Roumanie. Histoire d'un mot chez les Roumains aux XVIIIe-XIXe siècle. Développement de la conscience d'unité territoriale*, în "Balkan Studies", 1969, nr.1.
29. N. Iorga, *Solidaritatea românească la începutul secolului al XIX-lea*, în vol. *Conferințe...*, p.247
30. Gh. Platon, *Unitatea românească - de la stare de conștiință la realitatea politică*, în vol. *De la constituirea națiunii ...*, I, p. 52
31. N. Bălcescu, *Românii supt Mihai-Voevod Viteazul*, ed. îngrijită de Andrei Rusu, prefață de G.C. Nicolescu, Editura Minerva, București, 1970, p. 329
32. *Ibidem*, p. 33.
33. A.D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, vol. V, *Epoca lui Mihai Viteazul*, ed. a II-a, Casa Școalelor, București, 1914, pp. 306-307
34. I. Toderașcu, *op. cit.*, p. 176.
35. Gh. I. Brătianu, *Formarea unității românești. Factorii istorici*, Editura Fundației Culturale Mihail Kogălniceanu, București, 1940, p. 18.
36. Alexandru Dușu, *Les racines de la conscience nationale chez les Roumains*, în vol. *Le developpement de la conscience nationale en Europe Orientale, Colloque de la Comission*

- internationale des Études Slaves*, Paris, 29 et 30 Janvier, 1968, p. 60, apud Gh. Platon, *Unitatea românească - de la starea de conștiință la realitatea politică*, în vol. *De la constituirea națiunii...*, I, p.53, nota 4.
37. Vlad Georgescu, *Mémoires et projets de réforme dans les Principautés Roumaines 1768-1830*, București, 1970; L. Boicu, *Geneza "chestiunii române"...*
38. N. Iorga, *Dezvoltarea ideii naționale a românilor*, în loc. cit., pp.70-71.
39. Gh. I. Brătianu, *Origines et formation de l'unité roumaine*, Bucarest, 1953, p.194.
40. Vezi, între alții, L.Boicu, *Considérations portant sur la réconstitution de la Dacie dans les projets européennes du XVIIIe siècle*, în "Revue Roumaine d'Histoire", 1981,4, pp.695, 703; T.G. Djuvara, *Cents projets de partage de la Turquie (1281-1913)*, Paris, 1914.
41. L.Boicu, *Geneza "chestiunii române"...*, p.13. "Românii acuză o conștiință embrionară a necesității unității lor național-politice peste granițele vremelnice", în *Ibidem*, p.30.
42. Șt. Lemny, *Originea și cristalizarea ideii de patrie în cultura română*, Editura Minerva, București, 1986, p.208.
43. Daniel Philippide, *Istoria României*, publicată, în 1816, în grecește, la Viena. Informații la P.P. Panaitescu, *Numele neamului și al țării noastre*, în vol. *Interpretări românești. Studii de istorie economică și socială*, ed. a-II-a, postfață, note și comentarii de Ștefan S.Gorovei și Maria Magdalena Szekely, Editura Enciclopedică, București, 1994 sau în savanta carte a lui Adolf Ambroster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, ed. a-II-a revăzută și adăugită, Editura Enciclopedică, București, 1993, pp.260-261; pentru referințe, nota 80 de la p.260.
44. V.Georgescu, *op. cit.*
45. Gh. Platon, *Unitatea românească de la stare de conștiință la realitatea politică*, în vol. *De la constituirea națiunii...*, I, p.59.
46. *Documente privind istoria românilor. Răscoala din 1821*, vol. II, Edit Academei, București, 1950, p.33.
47. L.Boicu, *Geneza "chestiunii române"...*, p.77.
48. I.C.Filitti, *Frământări politice și sociale în Principatele Române de la 1821 la 1828*, București, 1932, pp.84, 114.
49. Idem, *Câteva documente politice muntene de la 1822*, în "Arhivele Olteniei", X(1931), pp.254-255, apud D.Berindei, *op. cit.*, p. 11, nota 9.
50. *Documente privitoare la istoria Românilor. Colecția Eudoxiu de Hurmuzaki*, vol. X, București, 1897, pp.647-649 (în continuare, *Hurmuzaki...*).
51. V.Georgescu, *Ideile politice și Iluminismul în Principatele Române 1750-1831*, Editura Academiei, București, 1972 (în continuare, *Ideile politice...*).
52. Ștefan Zeletin, *Burghezia română. Originea și rolul ei istoric*, ed. a-II-a, notă biografică de C.D. Zeletin, Editura Humanitas, București, 1991, p.57.
53. L.Boicu, *Geneza "chestiunii române"...*, p.85.
54. Cf. P.P.Panaitescu, *Problema unificării politice a țărilor române în epoca feudală*, în *Studii privind Unirea Principatelor*, Editura Academiei, București, 1960, p.190.
55. Ioan C. Filitti, *Correspondența consulilor englezi din Principate (1828-1836)*, București, 1916, pp. 32-33.
56. *Unirea Principatelor române oglindită în literatură*, p. 62.
57. Pompiliu Eliade, *La Roumanie au XIXe siècle. Les trois presidents plenipotentiaires (1828-1834)*, Paris, Hachette, 1914, p. 273, apud Gh. Platon, *Unitatea...*, în vol. *De la constituirea națiunii române...*, II, p. 103.
58. *Regulamentele Organice ale Valahiei și Moldovei*, București, 1944, p. 130.
59. P. Cornea, *Originile romantismului românesc...*, pp.412-413.

60. M. Anagnosti, *La Valachie et la Moldavie*, Paris, 1837, pp. 30-31, apud Al. Zub, *Resurecția demnității colective*, în vol. *Cunoaștere de sine și integrare*, Editura Junimea, Iași, 1986, p. 91.
61. C. Bodea, *op. cit.*, pp. 3-11.
62. D. A. Sturdza ș. a., *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, vol. IX, București, p. 448, (în continuare, *Acte și documente...*); *Hurmuzaki...*, vol. XVII, 1913, p. 394.
63. L. Boicu, *Geneza "chestiunii române"*..., p. 87.
64. *Act de unire și independență și Osebitul act de numire a suveranului românilor*, care cuprindea și un proiect de *Constituție*. Vezi C. Bodea, *op. cit.*, pp. 216-224 (anexele 4 și 5).
65. D. Berindei, *op. cit.*, p. 15.
66. C. Bodea, *op. cit.*, p.217, anexa 4: *Act de unire și independență* (pp. 216-218).
67. *Ibidem*, pp.11-21.
68. Valeriu Șotropa, *Proiectele de constituție, programele de reforme și petițiile de drepturi din Țările Române în sec. al XVIII-lea și prima jumătate a sec. al XIX-lea*, Editura Academiei, București, 1976, p. 96.
69. C. Bodea, *op. cit.*, anexa 13, p. 233.
70. *Hurmuzaki...*, XVII, p. 758. Pentru comentarea discuțiilor avute de Mihail Sturdza cu agenții francezi, vezi vol. *România în relațiile internaționale 1699-1939*, sub redacția lui L. Boicu, V. Cristian, Gh. Platon, Editura Junimea, Iași, 1980, pp. 118 și urm.
71. Ion Ghica, *Opere*, vol. I, ediție îngrijită, studiu introductiv, note și comentarii, glosar, bibliografie de Ion Roman, Editura pentru Literatură, București, 1967, p. 250.
72. Relatarea acestei vizite, la *Ibidem*, pp. 215-216.
73. V. Șotropa, *op. cit.*, p. 90. Broșura se intitula *Poids de la Moldo-Valachie dans la question d'Orient*.
74. C. Bodea, *op. cit.*, pp. 21-27.
75. *Ibidem*, anexa 6, pp.224-225: N. Crețulescu către frații Radu și Al. C. Golescu (Paris, 3/15 aprilie 1839).
76. A. Răduțiu, P. Teodor, *op. cit.*, p.82.
77. G. Zane, *Le mouvement révolutionnaire de 1840. Prelude de la révolution roumaine de 1848*, București, Editura Academiei, 1964, p. 65.
78. C. Bodea, *Le probleme de l'unité nationale roumaine (1845-1848)*, în "Revue Roumaine d'Histoire", IV (1965), nr. 3, p. 507.
79. Un incitant studiu este semnat de D. Berindei, *Românii și francmasoneria în epoca modernă. Contribuții și precizări*, în vol. *Românii și Europa în perioada premodernă și modernă*, Editura Enciclopedică, București, 1997, pp. 375-406.
80. Al. Zub, *Un mesaj resurecțional*, în vol. *Chemarea istoriei*, Editura Junimea, Iași, pp.180, 178.
81. Gh. Platon, "Dacia literară" în contextul istoriei naționale, în *De la constituirea națiunii...*, p.46.
82. N.Iorga, *Dezvoltarea ideii unității politice a românilor*, în *loc. cit.*, p.88.
83. *Ibidem*, p. 86.
84. C.Bodea, *Lupta românilor...*, pp.12-13.
85. G.Zane, *op. cit.*, p.65.
86. N. Bălcescu, *Opere*, ed. G. și E. Zane, vol. I, București, 1974, p..212.
87. N.Iorga, *Dezvoltarea ideii...*, în *loc. cit.*, p.86.
88. *Gândirea social-politică...*, p.33.
89. *Antologia gândirii românești: Sec.XV-XIX*, partea I, Editura Politică, București, 1967, p. 281 (în continuare, *Antologia...*).

90. N. Iorga, *Dezvoltarea ideii unității politice a Românilor. Lecții făcute la Universitatea din București*, Editura Casei Școalelor, București, 1915, pp. 48-49.
91. Idem, *Drepturile românilor asupra teritoriului lor național unitar*, 1919, p. 4.
92. N. Bălcescu, *Românii supt Mihai-Voevod Viteazul*, p. 330.
93. Alecu Russo, *Cântarea României*, în vol. *Cântarea României*, ediție de Geo Șerban, prefață și tabel cronologic de Cornel Regman, Editura Minerva, București, 1985.
94. I. Conea, *Geografie și istorie românească*, Colecția "Luceafărul", București, f.a., p.16, apud Gh. Platon, *Ideea Daco-României în conștiința generației de la 1848. Geneză și continuitate*, în vol. *De la constituirea națiunii...*, I, p. 119, nota 6.
95. N. Iorga, *Locul românilor în istoria universală*, traducere din franceză, note și comentarii de Radu Constantinescu, București, 1985 (ediția în lb. franceză a apărut în 3 vol., între anii 1935-1936), p. 149.
96. I. Toderășcu, *op. cit.*, I, p. 151.
97. M. Kogălniceanu, *op. cit.*, pp. 220-221.
98. A. Russo, *Cugetări*, în vol. *Cântarea României*, p. 73.
99. Alexandru Zub, *Generația Unirii și dialectica duratei*, în vol. *Cunoaștere de sine și integrare*, p. 17.
100. N. Bălcescu, *Mersul revoluției în istoria românilor*, în vol. *Antologia...*, p.281
101. *Ibidem*, p. 346.
102. Gh. Asachi, *Câteva observații filologice*, în vol. *Scrieri literare*, vol. II, ediție îngrijită, cu prefață, note și glosar de N.A. Ursu, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1957, p. 346.
103. *Ibidem*, p. 346.
104. Cezar Boliac, *Unitatea României*, în vol. *Antologia...*, I, p. 300.
105. N. Iorga, *Solidaritatea românească la începutul secolului al XIX-lea*, în vol. *Conferințe...*, p. 251.
106. C. Bolliac, *op. cit.*, p. 300.
107. N. Bălcescu, *Mersul revoluției în istoria românilor*, în *Antologia...*, I, p. 279.
108. *Antologia...*, I, p. 359: M Kogălniceanu, *Proces verbal nr. 7- Ședința din 7 octombrie a adunării ad-hoc a Moldovei*.
109. A Russo, *op. cit.*, pp. 80-81; C Bolliac, *Unitatea României*, în *Antologia...*, I, p. 300.
110. N Iorga, *Afirmarea vitalității noastre*, 1940, p. 43.
111. Idem, *Pentru întregirea neamului*, 1925, p. 80.
112. Ion Ghica, *Despre importanța economiei politice*, în vol. *Antologia...*, I, p. 432.
113. Radu Manolescu, *Unitatea economică a țărilor române în evul mediu (sec XIV-XVI)*, în vol. *Unitate și continuitate în istoria poporului român*, Editura Academiei, București, 1968, pp. 135-152.
114. P.P.Panaiteescu, *Introducere la istoria culturii românești*, București, 1969, p. 302.
115. *Ibidem*, p.302.
116. Gh Platon, *Ideea Daco-României în conștiința generației da la 1848. Geneză și continuitate*, în vol. *De la constituirea națiunii...*, I, p. 121.
117. A. Răduțiu, P. Teodor, *op. cit.*, p. 20.
118. L. Boicu, *Geneza "chestiunii române"....*
119. Alături de referințele bibliografice de mai sus, a se vedea și N. Iorga, *Note despre unirea românească*, în "Revista istorică", VI, 1920, p. 4., unde vorbește de "unitate de rasă" și "unitate de viață sufletească a poporului" ca fiind aspecte ale "unității produsului moral suprem al vieții naționale".
120. P. Teodor, *Interferențe iluministe europene*, Edit Dacia, Cluj-Napoca, 1984.

121. D. Berindei, *Constituirea statului român național unitar în context european*, în *Cuza Vodă. În memoriam*, Editura Junimea, Iași, 1973, p.118.
122. *Antologia...*, I, p.227: N. Bălcescu, *Mersul revoluției în istoria românilor*.
123. N.Bălcescu, *Opere*, ed. G.Zane, vol. I, partea a-II-a, București, 1940, p.130.
124. Sorin Antohi, *Civitas imaginis. Istorie și utopie în cultura română*, ed a II-a revăzută, Editura Polirom, Iași, 1999, p. 71.
125. C. Bodea, *Lupta pentru Unire a revoluționarilor exilați de la 1848*, în *Studii privind Unirea Principatelor*, p. 125.
126. N. Bălcescu, *Opere*, vol. I, partea a II-a, ed. G Zane, București, 1940, p. 130.
127. *Gândirea social-politică ...*, p. 39.
128. *Anul 1848 în Principatele Române. Acte și documente*, București, vol. IV, 1903, pp. 89-137 (în continuare, *Anul 1848...*), sau în P. Cornea, M. Zamfir, *op. cit.*, I, pp. 65-90.
129. *Anul 1848...*, III, 1902, pp. 131-142.
130. *Gândirea social-politică...*, p. 39.
131. P. Cornea, M. Zamfir, *op. cit.*, p 86.
132. *Anul 1848...*, I, 1902, pp 442-430.
133. *Ibidem*, I, pp. 457-459 sau P. Cornea, M. Zamfir, *op. cit.*, I, pp. 62-64.
134. *Anul 1848...*, I, pp. 490-501 și V. Georgescu, *Mémoires et projets de reforme dans les Principautés Roumaines 1831-1848. Répertoire et textes. Avec un supplement pour les années 1769-1830*, Bucarest, 1972, pp. 144-154.
135. O scurtă prezentare la V. Șotropa, *op. cit.*, pp. 176-200.
136. *Unirea Principatelor române oglindită în literatură*, p. 61.
137. *Anul 1848...*, II, pp. 484-485.
138. *Ibidem*, II, pp. 628-629.
139. *Ibidem*, I, p. 605.
140. I. Ghica, *Amintiri din pribegia după 1848*, vol I, Craiova, f.a., pp. 138-139.
141. *Ibidem*, I, pp 138-139.
142. *Antologia...*, I, p. 290: N. Bălcescu, *Către Al.C. Golescu* [4 martie 1850].
143. *Ibidem...*, p.281. Vezi, mai ales, N. Bălcescu, *Opere*, vol I, partea a II-a, ediția citată, pp. 104-107. Revoluția de la 1821 a fost "democratică", iar cea de la 1848, "socială".
144. Idem, *Opere. Corespondență. Scrisori. Memorii. Adrese. Documente. Note și materiale*, ediție critică de G. Zane, Editura Academiei, București, 1964, p. 276.
145. Idem *Opere*, vol. IV, ed. G. Zane, 1964, p. 135.
146. *Ibidem*, p. 248.
147. C. A. Rosetti, *Note intime 1844-1859*, II, 1844-1849, București, 1903, p. 23.
148. Talleyrand este cel care a creat această sintagmă. Vezi, pentru utilizarea ei, *Acte și documente...*, VII, p. 251.
149. Aug. R. Clavel, *Vasile Alecsandri. Mircești. Schițe și impresiuni*, București, 1890, pp.12-13.
150. Gh. Platon, *Unitatea românească- de la stare de conștiință la realitatea politică*, în vol. *De la constituirea națiunii...*, I, p. 66.
151. D. Vitcu, *op. cit*, pp. 13-14.
152. Al. Cretzianu, *Din arhiva lui Dumitru Brătianu*, vol. II, București, 1934,p. 45.
153. D. Vitcu, *op. cit.*, p. 21.
154. C. D. Aricescu, *Correspondența secretă și alte acte inedite ale capilor revoluției române de la 1848*, III, București, 1875, p. 46, apud D Vitcu, *op. cit.*, p. 17.
155. *Antologia...*, I, p. 284: N. Bălcescu, *Trecutul și prezentul*.
156. *Gândirea social-politică...*, p. 65: C. Bolliac, *Unitatea României*.

157. D. Berindei, *Epoca Unirii*, p. 33.
158. L. Boicu, *Adevărul despre un destin politic. Domnitorul Gr. Al. Ghica (1849-1856)*, Editura Junimea, Iași, 1973, p. 129 (în continuare, *Gr. Al. Ghica...*). Pentru rolul domnitorului în problema unirii, apreciat nuanțat de către autor, a se vedea mai ales pp.80-137.
159. T. W. Riker, *Cum s-a înfăptuit România. Studiul unei probleme internaționale 1856-1866*, București, p.61.
160. Gh. Platon, *Lupta românilor pentru unitate națională. Ecouri în presa europeană*, Editura Junimea, Iași, 1974, p. 12.
161. Vezi A. Răduțiu, P. Teodor, *op. cit.*, p. 95.
162. *Acte și documente...*, II, pp. 625-642.
163. G. Fotino, *Din vremea renașterii naționale a Țării Românești. Boierii Golești*, vol.IV, București, 1939, p. 124 și urm.
164. P. Comea, M. Zamfir, *op. cit.*, I, p. 132: [Programul ziarului " Steaua Dunării "].
165. George Crețeanu, *Odă la Patrie*, în vol. *Unirea Principatelor Române oglindită în literatură*, p.175.
166. Idem, *La români*, în *Unirea...*, p. 177.
167. George Sion, *La Unire*, în vol. *Unirea Principatelor Române oglindită în literatură*, p. 108.
168. Idem, *Marșul Unirei*, în *loc.cit.*, p. 113.
169. C. Bodea, *Lupta pentru Unire a revoluționarilor exilați la 1848*, în *Studii...*, p. 165.
170. *Gândirea social-politică...*, p. 75: *Actul înființării comitetului Unirii*.
171. Vezi, de exemplu, *Actul de adeziune la dorințele națiunii a județului Bacăul* (Bacău, 8 iunie 1856), în care se afirma că: "(...) într-o gândire dezbătând cu mare cumpănire asupra tuturor împrejurărilor noastre politice, toți ne-am hotărât din suflet pentru Unirea Principatelor și iarăși pentru Unirea Principatelor! Dorim această Unire din sufletul nostru și o întărim". (subl.ns. - D:B.). Cf. *Gândirea social-politică*, pp.77-78.
172. Al. Zub, *De la Țările Române la România modernă*, în vol. *Cunoaștere de sine și integrare*, pp. 102-103.
173. *Gândirea social-politică...*, p. 83: Al. Papadopol Calimah, *Unirea*, [13 iunie 1856].
174. *Ibidem*, pp. 100-102: *Act de întrunire a Comitetului electoral al Unirei* (Iași, februarie 1857).
175. *Ibidem*, pp. 102-105: *Programul unioniștilor din Moldova*, (Iași, 1/13 martie 1857).
176. *Acte și documente...*, IV, p. 104 (Adresa Comitetului Central al Unirei din București către Comitetul Central al Unirei din Iași-București, 11/23 martie 1857).
177. *Ibidem*, IV, pp. 466-467 (Manifestul Comitetului Central al Unirei din București).
178. *Ibidem*, vol. III, pp. 149-179 – *broșura Mémoire sur la situation de la Moldo-Valachie depuis de Traité de Paris, par I. C. Bratiano, Paris, 1857*.
179. Nu intră în sfera lucrării de față discuția despre modul cum s-au raportat puterile europene garante față de ideea Unirii. Pentru o informare asupra acestui aspect, a se vedea Gh. Platon, *Reacții și atitudini în cercurile diplomatice din Constantinopol față de Unirea Principatelor*, în "Revista de istorie", XXVIII, 1975, nr. 7, pp. 1085-1090.
180. D. Berindei, *Constituirea statului național unitar în context european*, în *loc.cit.*, p. 130.
181. O interesantă și profundă analiză, la A. D. Xenopol, *Separatiști și unioniști*, București, 1909.
182. Cf. "Buciumul", nr. 7, 3 mai 1857, apud *Gândirea social-politică...*, p. 124.
183. D. Berindei, *Epoca Unirii*, p. 50.

184. *Acte și documente...*, vol. VI, partea a II-a, pp. 60-61: Ședința din 4/16 octombrie 1857.
185. *Ibidem*, pp. 10-11 : Ședința din 5/17 octombrie 1857.
186. *Ibidem*, vol. VI, partea I, pp. 62-63 : Ședința din 7/19 octombrie 1857.
187. *Ibidem*, pp. 63-68.
188. *Ibidem*, p. 79.
189. *Ibidem*, partea a II-a, p. 28.
190. *Ibidem*, p. 33.
191. *Ibidem*, pp. 43-44.
192. *Ibidem*, p. 58.
193. *Gândirea social-politică...*, p. 149. Textul complet al procesului verbal din 7 octombrie 1857, în *Acte și documente...*, vol. VI, partea I, pp. 63-79. A se vedea și procesele verbale ale ședințelor din 8 și 9 octombrie 1857 ale Adunării ad-hoc din Țara Românească, în *Ibidem*, vol. VI, partea a II-a, pp. 28-29 și, respectiv, pp. 31-44.
194. Al. Zub, *De la Țările Române la România modernă*, în *loc.cit.*, p. 105.
195. D. Vitcu, *op. cit.*, p. 35.
196. A se vedea textul *Convenției*, în *Acte și documente*, VII, pp. 306-324.
197. *Gândirea social-politică...*, p. 200 ("Naționalul", nr. 80, 15 septembrie 1858).
198. *Ibidem*, p. 197 (V. Boerescu, în "Naționalul", nr. 71, 14 august 1858).
199. Programul ziarului "Steaua Dunării", în P. Cornea, M. Zamfir, *op. cit.*, I, p.133, care preia textul din "Steaua Dunării", I, 1855, nr 1 (1 oct), p. 1.
200. N. Bălcescu, *Opere*, IV, ediția citată, p. 294.
201. Al. Zub, *Resurecția demnității colective*, în *loc.cit.*, p. 73.
202. Cf. Aug. R. Clavel, *op. cit.*, pp. 12-13.
203. D. Vitcu, *Misionari ai modernizării: pașoptiștii*, în "Xenopoliana", VI, 1998, 1-2, pp. 152-153.

Résumé

Cet étude part de l'idée de souligner la relation entre le développement de la conscience nationale et l'émergence de l'idée de l'unité politique. L'auteur met en évidence la conception de la génération de 1848, le moment historique analysé étant situé entre Les Règlements Organiques et l'élection de Al. I. Couza comme principe des Principautés.

Dans la première partie de l'étude, la vieillesse de l'idée nationale et les raisons de l'unité roumaine sont réliées. Les conditions, intérieures et extérieures, qui ont fait possible la manifestation de l'idée nationale, elles sont soulignées au début. La seconde partie, plus consistante, met en évidence la dialectique idée-action, en direction unioniste, au gens de la génération de 1848. Il est poursuivi un voie longue et difficile, de la affirmation de l'idée de l'unité, dans les écritures, mémoires, projets de réforme, au début de l'époque étudiée, aux actions subversives, de propagande, diplomatiques soutenues, en Moldavie, même par le principe Gr. Al. Ghika. L'action pour l'Union a comme point sùpreme le moment de l'Assemblées ad-hoc, prélude du moment janvier 1859.

Cet étude essaye prouver, en utilisant les écritures des unionistes et les documentes d'époque, que l'idée de l'unité national-politique est assignée de corps de la communauté ethnique, d'origine, langue, confesion, habit, coutumes, qu'ils se fortifient par l'appel à la conscience nationale.